OUD-JAVAANSCH E AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN VERKLAARD?

DOOR

DR. PH. S. VAN RONKEL.

Het feit dat namen van volken en landen, en dikwijls ook namen van plaatsen, uiterst moeilijk te verklaren zijn, geeft aanleiding tot het met vreugde begroeten van elke vondst op het gebied van namenverklaring, ja van elke ernstige poging tot etymologiseeren, ook al mocht de uitkomst daarvan gering en de methode onjuist zijn. Wanneer eene gissing is geopperd door een goed gedocumenteerd schrijver, loont het de moeite de zaak in quaestie opnieuw aan de orde te stellen; als de gissing eene vergissing blijkt te zijn, wordt wederlegging plicht, daar het niet tegenspreken eener dwaling deze kan bestendigen, en geringschatting van de zaak en den auctor intellectualis zoude kunnen aanduiden.

De zaak nu is eene onlangs voorgestelde verklaring van enkele eilandennamen in den Indischen Archipel; de auteur is de heer G. P. Rouffaer, een schrijver van reputatie, naar wien geluisterd mag worden; een reden te meer om hem tegen te spreken wanneer hij meer zegt dan te verantwoorden is.

In deze Bijdragen, deel 74, bl. 138 en volg. geeft de heer Rouffaer enkele «afleidingen» van aardrijkskundige namen, die niet onweerlegd mogen blijven.

Vooreerst de duiding van het eiland Bangka als «schip-eiland». Tegen deze gelijkstelling is bezwaarlijk iets in te brengen. Een eiland dat zich voordoet als een schip is een even natuurlijke naam als Batoe Kapal, klip die op een schip lijkt, die als een versteend schip is, Batoe Gadjah, klip die op een olifant lijkt, en dergelijke als Batoe Rakit-Rakit, Batoe Balai, Batoe Batok, Batoe Dandang, Batoe Dinding, Batoe Tebo, Batoe Lajar en Batoe Penjoë, die resp. beteekenen: rots of klip gelijkende op een vlot, een dorpshuis, een

kokosnoot, een rijstpot, een muur, een karbouw, een zeil en een schildpad.

Dr. N. Adriani wijst mij op Bare'e Batoe Nontjoe, steen die tevens rijstblok is, en Napoesch Watoe Takoe, steen die een menschenvorm heeft. Hierbij kan men nog enkele Javaansche eilandnamen voegen als Watoe Lajar en Watoe Koeroeng, en plaatsnamen als Watoe Kelir, Watoe Lawang, als ook bergnamen, bv. Watoe Mesigit en Watoe Gemblong, die resp. beduiden: klip of rots of steen in den vorm van een zeil, een kooi, een scherm, een poort, een moskee en een vierkant gebak.

De verklaring van Bangka (Wangkang) is dus aannemelijk, maar ten eenenmale onaannemelijk is de ontwikkeling dier teekenis gelijk de heer Rouffaer die op bl. 139 geeft; volgens zijne beschouwing toch zoude het schipeiland zijnen naam ontleenen aan het feit dat het zoo gunstig ligt voor de scheepvaart, wat even ongeoorloofd is als het gelijkstellen van Schip-eiland met Schippers-eiland of Schipvaart-eiland. Iets dat op een schip gelijk is niet hetzelfde als iets dat voor schepen gemakkelijk ligt, noch etymologisch, noch geographisch.

In de Inleiding tot de naamsverklaring gist de auteur dat Boni identisch kan zijn met Maleisch beroenai. Deze gissing is onhoudbaar. Immers de naam is Boné, niet Boni, welk woord in het Boegineesch en in de Toradja-taal «zand» beduidt, dezelfde naam dus als Pasir. De beroenai-boom heet in het Boegineesch en Bare'e boere, Oud-Jav. hēni, Sangir ēne, Atj. anòë, Gaj. Maori Samoa one, Lampongsch heni, Tjamoro oenai.¹

In de tweede plaats de duiding van den alouden naam Parawis als hooge vorm van prahoe, dus als schip(eiland), d.i. Bangka (bl. 140 en 141). De heer Rouffaer stelt als «aannemelijke conjectuur» dat parawis een krāmā-vorm van prahoe zoude zijn, en beroept zich daarbij op het feit, dat er «tegenwoordig» nog krāmā-vormen op wis bestaan (waarvan hij er drie noemt), en wijst tevens op het voorkomen van Sumatraansche landsnamen op is, als Lais en Bengkalis.

Dit laatste nu bewijst niets, en de vermelding der drie krāmā-vormen op wis even weinig. Al noemt men alle krāmā-vormen

¹ Mededeelingen van Dr. N. Adriani.

met den uitgang wis op, bv. al de termen in Walbeehm's Taal-soorten in het Javaansch, sub III, 11 (wis naast ra, rak, rang, djang en njang), dan ontleent men toch aan het aantal geen zweem van bewijs, zelfs al kwam er eene krāmā-vorming met wis van een op hoe eindigend woord voor, wat trouwens niet het geval is. Voor parahoe-parawis is noch analogon noch bewijsplaats; die parawis naast parahoe construeert smeedt eene afleiding die, door niets gestaafd, niet tot opheldering eener hoogst twijfelachtige gelijkstelling strekken kan.

Wat parawis dan wel beduidt, is niet te zeggen. Dr. Adriani durft daarmede alleen vergelijken: Sangireesch paroewe, het sasahara-woord (op zee gebruikte wisseltaal) voor tahananoesa, = eiland; dat in dit woord a vóór w tot oe en de eind-i tote wordt — de slot-s moet in het Sangireesch afvallen — behoeft niemand te verwonderen. maar ook niemand te overtuigen dat paroewe hetzelfde woord als parawis moet zijn.

Het is, we zeiden 't reeds, af te keuren eene onjuiste verklaring van een welbekenden auteur onweersproken te laten; dies zij het ons vergund eene andere dwaling van den heer Rouffaer, eigenlijk eene verbijsterende verdwaling, te vermelden. In de Nieuwe Rotterdamsche Courant, van 6 Juni l.l. Avondblad C. maakt de geleerde schrijver opmerkzaam op de ontdekking van ijzer- en nikkel-ertslagen in het Verbeek-gebergte, in het merengebied van het Malilische (Z. O. Celebes), en zegt aan het slot: «de plaatsnaam is zoo te zeggen profetisch, de zin van malili moet toch wezen «staal», immers Oud-Javaansch malela beteekende «fijn staal», speciaal nikkelstaal (alias pamor-ijzer)».

Dit nu is geen etymologie, zelfs geen conjectuur, hoogstens eene op klankenspel berustende fantasie. Malili beteekent: «kronkelend», en is de naam van de rivier die uit het Towoeti-meer in de golf van Bone stroomt. Dr. Adriani wijst mij er op dat ook de plaats aan de monding (O.-kust der Boné-golf) Malili heet, doch dat dit slechts het geval is omdat zij aan de Malili ligt. De meerfjord waaruit de rivier komt heet Larono (niet La Rono maar Laro-no = dalamnja); wegens den sterk kronkelenden loop heet zij Malili, wat met ijzer en staal hoegenaamd niets te maken heeft. Trouwens de ijzerbeddingen liggen niet aan de Malili, en malela, ¹ heeft absoluut geen verwantschap

¹ Ook bekend in het Boegineesch en in de Toradja- en Moritalen, als benaming van het vuurstaal, zeker een overgenomen woord.

met malili, dat denzelfden wortel, li(ng), heeft als het Maleische keliling = rondom. Tot zoover Dr. Adriani.

Men kan nog meer Maleische woorden van verwanten wortel noemen, als belit = kronkel, baling = draaien, maar dat is niet noodig ter verwerping der voorgestelde opheldering van den «profetischen» plaatsnaam, welks beweerd verband met malela reeds onmogelijk bleek.

De bovenvermelde beschouwing ten aanzien van het niet weerspreken van onverdedigbare beweringen noopt ons enkele andere min of meer roekeloze naamsverklaringen, indertijd door den heer Rouffaer op zijne gewone wijze met tal van bijzonderheden aan zijne lezers aangeboden, te wederleggen.

Wij bedoelen zijne naamsafleidingen in het artikel Oud-Javaansche eilandnamen in de Groote Oost, Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardr. Gen., 2^e Serie, dl. XXXII, 1915, Afl. 5, bl. 642—649. In die bladzijden wordt eene afleiding verkondigd van de namen Sergile, Seran (Ceram) en Boeroe, en wel: de beide eerste zouden afkomstig zijn van den wortel ser, en het laatste zou beduiden: jachteiland!

Sergile, de naam van «het machtige Noordwester-schiereiland van Nieuw-Guinee» zoude den ouden Portugeeschen schrijfvorm vertegenwoordigen, waarin de eind-e als i wordt uitgesproken, en dus naar onze schrijfwijze den vorm Sergili moeten hebben.

Dit nu, hoewel niet onmogelijk, is op zich zelf reeds eene kloeke gissing, en als uitgangspunt van eene nieuwe veronderstelling niet onbedenkkelijk, vooral daar bedoelde suppositie onhoudbaar is. Geeft een wrakke grondslag voor een denkbeeldig gebouw reden tot vertrouwen? De naam wordt ontleed in: sër = draaiing, kronkeling, en gili = berg, en dientengevolge verklaard met: bergkronkeling of bergketen. Al is sër = kronkeling en gili = berg, dan zoude in het Oud-Javaansch, waaraan de heer Rouffaer zijne naamsverklaringen nu eenmaal wil ontleenen, die samenvoeging toch niet zóó luiden, aangezien in die taal het genitief verband door een die connectie aanduidend element tusschen beide woorddeelen zou worden aangeduid. Buitendien zoude het collectieve begrip «bergketen» niet door de verbinding kronkeling-berg aangegeven worden, doch door eene locatieve woordformatie met voor- of achtervoegsels of beide worden kenbaar gemaakt. De verklaring van gebergte door bergskronkeling, van grammatisch standpunt reeds onhoudbaar, is ook

uit logisch en historisch oogpunt ten eenemale onbestaanbaar. Tegenover den juichkreet «de naam van den Vogelkop (was) gevonden» stellen wij de verzekering: de naam Sergile is evenals zoo talloos vele aardrijkskundige namen nog niet verklaard. «Toen Sergile gevonden was . . . lag de nooit verklaarde naam van het eiland Çeran . . . in eens ook bloot». Deze blootligging (bl. 644) is voor ons geen feit, niet alleen omdat wij de praemisse niet aanvaarden, maar ook omdat in de ontwikkeling der conclusie taalkundige regels worden verkracht.

De naam zou nl. zijn: sër, (Oud-Javaansch sör) + an, *dus* = de «golving», het «golfland»!

Inderdaad heeft het locatief achtervoegsel an vaak collectieve kracht, maar om met behulp van dat suffix van een woord, dat kronkeling beteekent een term, die golfland beduidt te willen scheppen, moet men eerst alle banden met woordvorming en semasiologie slaken.

De blootlegging beschouwen wij dus als onwezenlijk.

De derde etymologie is Boeroe.

«Zou dan ook deze eiland-naam niet Oud-Javaansch wezen, evenals Söran?» Natuurlijk wel! Het is eenvoudig én in Javaansch én in Maleisch het «Jacht»-eiland. En wáárom juist «Jacht»-eiland? . . . vanwege de talloze kajoepoetih-bosschen . . . het geliefde verblijf van nog veel tallooser herten». Aldus de verblijde verzekering op bl. 645.

Is er echter reden tot verzekerdheid met blijdschap!

Eigenlijk niet voor het eerste, dus ook niet voor het tweede, want boeroe beteekent nooit: jacht. Weliswaar beduidt djoeroetoelis: schrijver, maar daarom is toelis, de in samenstellingen gebezigde stam, niet = het schrijven, evenmin als masak: het koken, omdat djoeroe masak kok beduidt. Jacht is in het Javaansch en Maleisch uit te drukken door substantivische derivaten van den stam boeroe. Die beweert dat boeroe jacht beduidt omdat toeha boeroe jachtmeester is, moet ook aannemen dat «schrijf» hetzelfde is als «het schrijven» of «het schrift», wijl schrijfp en schrijfstift werktuigen voor het schrijven aanduiden en, consequent blijvende, uitdrukkingen als «zijn schrijf is fraai», «zijn spreek is goed» voor juist verklaren.

Buitendien staat nergens vermeld dat er op Boeroe veel gejaagd is, noch dat daar veel wild voorkomt, evenmin dat de Javanen dat eiland naar zijn wildrijkdom dien naam gegeven hebben,

alleenlijk wordt bekend gesteld dat op het eiland kajoe-poetih-bosschen zijn, en het «daardoor ook een typisch herteneiland is», en uit dat gegeven wordt eene door de historie niet gestaafde en door de spraakkunst gewraakte etymologie opgebouwd! Bovendien kan het feit dat een Javaansch woord voor hert gebruikt wordt er op wijzen dat bedoeld dier er is ingevoerd, en geenszins een inheemsch jachtdier is. Trouwens, naar Dr. Adriani mij mededeelde, weet men in Midden-Celebes nog wel dat herten als nieuwe dieren werden ingevoerd. (De Bare'e naam voor hert lagoon is eene omzetting van galu = vleesch).

De voorgestelde afleiding van den naam Boeroe omver te werpen is gemakkelijker dan het aangeven van eene betere etymologie. De heer Adriani vroeg den heer Schut om inlichting, doch deze deskundige kon geene verklaring van den naam geven, maar wees slechts op de uitdrukking boeroet eblal' lalat, doodenrijk, waarin boeroet land beduidt, eblal: het binnenste, en lalat = vlak strand, dus: het land waarbinnen vlak strand is. Boeroe zoude dus wellicht land kunnen beteekenen. Ook van Seran is den heer Schut de beteekenis niet bekend; de Cerammers zelf spreken steeds van Noesa lna, d.i. Moederland.

De kajoe-poetih-boom, de veroorzaker der jacht-etymologie, heeft in Boeroe een eigen naam. «Het is ongelooflijk, maar waar! Noch Rumphius, noch Valentijn, noch . . . de samensteller van een Boeroe'sche woordenlijst . . . hebben den inlandschen naam genoteerd van dezen boom», zoo verzucht de heer Rouffaer op bl. 647. Doch de heer Schut geeft als Boeroeschen naam op ka gil an.¹

De kajoe-poetih-boom, die «hoogopgaande blanke» boom, «die wegens de kostbare geneeskrachtige olie in de bladen sinds eeuwen geëxploiteerd werd en wordt . . .», die «met zijn witten hoogopgaanden stam in ver woudverband de verbeelding . . . treft», deze «woudreus», die verheven «oebi-boom», wordt door de inheemsche bevolking, die hierin ook gehoord mag worden, als onkruid beschouwd, en uit dien hoofde genoemd: ka bohot, dat wil zeggen: slechte boom! Dit is teekenend, trots alle lyriek.

In de besproken naamsafleidingen was geenerlei vast gegeven te ontdekken. In één enkel geval zoude daar van mogelijkheid

¹ Gilan beteekent: kleur. Hierdoor wordt de veronderstelling van een naar het Zuid-Ceramsch vervormd Maleisch woord nog fantastischer dan zij reeds is. (Bl. 648 onderaan).

wellicht sprake kunnen zijn; wij zullen noch den conditionalis noch het hulpwerkwoord onderstreepen, daar het cursiveeren en spatieeren de lezers vermoeit, en ten slotte even weinig kracht verleent aan het geschrevene als het gebruik van zoogenaamde krachttermen aan het mondeling betoog.

Wij eindigen met te herhalen dat elk stuk van den historicus Rouffaer aandacht verdient, ook waar hij als etymoloog optreedt, omdat de entourage der taalkundige excursen dikwijls rijk is aan opmerkingen, die aan zijne bijdragen zekere bekoring verleen, en daardoor eene bespreking van dierste naamsverklaringen wettigen.

Hiermede verklaart en verontschuldigt zich deze uitvoerige beoordeeling van feitelijk niet disputabele gissingen.